

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-15>

УДК 343.326

МАРКЕТИНГОВИЙ ПОГЛЯД НА ТЕРОРИЗМ

MARKETING VIEW AT TERRORISM

Мамчин Мирослава Михайлівнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9230-0147>**Яричевська Ярина Ігорівна**студентка,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9948-8621>**Mamchyn Myroslava, Yarychevska Yaryna**

Lviv Polytechnic National University

В статті проведено дослідження філософії тероризму та використання її методології в подоланні загроз, які супроводжують тероризм. Висвітлено теоретичні засади формування ідеології тероризму. Вказано на п'ять хвиль тероризму, зокрема, анархістський, антиколоніальний, лівий, релігійний, а також terrorist Semi-States. Встановлено, що в основі тероризму лежить насилля і спроба залякати тих, хто не підтримує його, апелюючи до відчуття несправедливості та пригнічення, вдаючись до маніпуляції та виправдання свого насильства. На основі виконаних досліджень виявлено, що в сучасних умовах не можна розглядати тероризм як одностороннє явище, лише комплексний, дивергентний підхід до розуміння тероризму і його неоднозначних наслідків може забезпечити позитивний результат. На загальнотерористичну діяльність може розглядатись як діяльність певної компанії у якій є мета та місце, чіткі показники, які визначають її досягнення, корпоративна політика та етика. Для такої організації характерні свій товар, його ціна, місце реалізації і просування, тобто, тероризм можна розглянути з точки зору концепції маркетингу. В якості товару виступає терористична послуга, будучи за своєю суттю деструктивною для суспільства і вигідною для терористів і її замовників. Ціна в тероризмі також може розглядатись з різних сторін. З однієї сторони, для послідовників тероризму ціною виступає позитивна вірність, жертвність власним життям за сповідування ідеології тероризму, з другої сторони, для суспільства – це певні фінансові і матеріальні втрати, людські життя і зміна цінностей, а з третьої сторони – отримання значних сум від терористичної діяльності, пов'язаної із незаконними діями. Місцем реалізації терористичної діяльності найчастіше виступають території при поєднанні декількох факторів, а саме, бідності, браку демократичних свобод, слабкої державної влади і прагнення узурпувати владу окремою групою осіб. В подальшому вони намагаються поширити свій вплив і по всьому світу. Просуваючи свої впливи на світ терористи застосовують найрізноманітніші інструменти системи комунікацій і Інтернет, і техніки НЛП, і профаймінгу і т.п. Особливої уваги застосовують такі суб'єкти терористичної діяльності, яких можна означити як стейкхолдери. В якості стейкхолдерів тероризму можуть виступати як самі бойовики, так і держави, що його спонсорують, а також продавці зброї. На жаль, сучасний світ програє в боротьбі з тероризмом, а використання сучасних інформаційних технологій дозволяє їм перейти від руйнівної діяльності до отримання контролю над визначеними ними територіями. Тому розвиток суспільства необхідно спрямовувати на створення систем протидії і пошук альтернатив, які унеможливають терористичну діяльність.

Ключові слова: тероризм, комплекс маркетингу, маркетинг тероризму, складові тероризму, сучасний тероризм.

The article studies the philosophy of terrorism and the use of its methodology in overcoming the threats that accompany terrorism. The theoretical foundations of the formation of the ideology of terrorism are highlighted. Five waves of terrorism have been pointed out, including anarchist, anti-colonial, left-wing, religious, and terrorist Semi-States. It has been established that the basis of terrorism is violence and an attempt to intimidate those who do not support it, appealing to a sense of injustice and oppression, resorting to manipulation and justification of their violence. Based on the research, it was revealed that in modern conditions it is impossible to consider terrorism as a one-sided phenomenon, only a comprehensive, divergent approach to understanding terrorism and its ambiguous consequences can provide a positive result. In general, terrorist activities can be considered as the activities of a certain company that has a purpose and place, clear indicators that determine its achievements, corporate policy

and ethics. Such an organization is characterized by its own product, its price, place of sale and promotion, that is, terrorism can be considered from the point of view of the concept of marketing. The terrorist service acts as a commodity, being inherently destructive for society and beneficial for terrorists and its customers. The price in terrorism can also be viewed from different angles. On the one hand, for the followers of terrorism, the price is lifelong loyalty, sacrifice of their own lives for professing the ideology of terrorism, on the other hand, for society – certain financial and material losses, human lives and changes in values, and on the third hand – the receipt of significant amounts from terrorist activities related to illegal actions. The place of implementation of terrorist activities is most often territories with a combination of several factors, namely, poverty, lack of democratic freedoms, weak state power and the desire to usurp power by a separate group of people. In the future, they are trying to spread their influence throughout the world. Promoting their influence on the world, terrorists use a variety of tools of the communication system and the Internet, and NLP techniques, and profiling, etc. Particular attention is paid to such subjects of terrorist activity, which can be designated as stakeholders. Both the militants themselves and the states that sponsor it, as well as the sellers of weapons, can act as stakeholders of terrorism. Unfortunately, the modern world is losing in the fight against terrorism, and the use of modern information technologies allows them to move from destructive activities to gaining control over the territories they have defined. Therefore, the development of society should be directed to the creation of counterweight systems and the search for alternatives that will make terrorist activities impossible.

Keywords: terrorism, marketing mix, terrorism marketing, components of terrorism, modern terrorism.

Постановка проблеми. В основі сучасних підходів до розуміння тероризму лежить багатоаспектність його проявів і видів, зокрема збройний, релігійний, інформаційний, політичний, економічний і т. д. Але спільною їх рисою є терористична загроза. На сьогодні найменш дослідженим є економічний тероризм, однак його реалізація може мати вкрай негативні наслідки на економіку, оскільки він спрямований на її руйнування та/чи дестабілізацію, а також загрозу національній безпеці.

З економічної та соціальної точки зору, тероризм деструктивний для суспільства в цілому, проте може виступати цінною ринковою можливістю для окремих груп стейкхолдерів. Дослідники визначають тероризм як насилля з боку «слабшого» [6], на відміну від державного терору, де насилля провадиться під егідою державної влади. Тероризм має на меті залякати тих, хто не підтримує його, здійснюючи довготривалий психологічний вплив, рекрутувати нових прихильників та здійснювати систематичний тиск на органи влади. Тероризм виникає, зазвичай при поєднанні чотирьох важливих чинників: бідності, браку демократичних свобод та слабкої державної влади і за умови прагнення окремою групою усієї повноти влади [5]. За своєю економічною суттю тероризм схожий до багатьох компаній/корпорацій: у нього є мета та місія, чіткі показники, за допомогою яких оцінюється прогрес, корпоративна політика та етика. Як і наркокартелі, тероризм запозичив велику кількість особливостей у різних компаній, створивши своєрідний проривний мікс та забезпечивши незвичну для більшості компаній живучість. Разом з тим, тероризм виступає і товаром, який залишається привабливим для великої аудиторії, не

зважаючи на тривале перебування на ринку (мається на увазі недавнє виникнення терміну «тероризм» і його давню історію як явища). Неодноразово було доведено історично, що однобокий (не комплексний, не дивергентний) погляд на проблему не забезпечує бажаного та позитивного результату. Наприклад, лише розпочавши застосовувати тактику терористів проти них самих, а не звичні дії, що давно «зарекомендували» себе, США змогли перемогти у війні в Іраку 2003 року.

Отже, варто розглянути і можливості тероризму, які сприятимуть подоланню загроз, які його супроводжують.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Враховуючи серйозні негативні наслідки, дослідженням тероризму займається значна кількість науковців, зокрема, Арістова А., яка дослідила релігійне підґрунтя тероризму [1], Вакулич В. М. [3] та Данильченко Ю. Б. [6; 7], Канцір В., Серкевич І. [8], Сидоренко О. І. [12], які досліджують методологію та концепцію тероризму, його сутність та ознаки. Також дослідники вивчають підвиди тероризму, наприклад, Банк Р. О. досліджував вплив інформаційного тероризму на систему національної безпеки України [2], а Коршунов В. О. глибоко дослідив політичний тероризм як явище та виокремив методи боротьби із ним [9]. Назаренко С. І, окрім загального огляду концепції тероризму та його впливу та суспільство та різноманітні сфери життя людини, досліджував також взаємозв'язок медіа та терористичних угруповань та їх взаємний вплив [11]. Правову сторону визначення тероризму та способів запобігання і боротьби із цим явищем у міжнародному контексті дослідив Громівчук І. М. [4].

Тероризм досліджували і міжнародні науковці, проте варто відзначити саме роботу Гупти Д. К., який глибоко дослідив і поняття тероризму, визначив його концепцію та методи діяльності терористів і їх впливу на соціум, зокрема, виокремивши взаємозв'язок тероризму та політичного насильства, а також ґрунтовно вивчав методи запобігання тероризму та боротьби із цим явищем та його наслідками.

Одним із перших, хто розпочав злочинну діяльність із застосуванням терору було терористичне угруповання – секта секаріїв, яка діяла в Палестині в 66–73 рр. н.е. Загалом, першим засновником ідеології тероризму вважається Хасаналь-Саббах. Він також сформував теорію нової форми держави – терористична держава, яка не мала б чітко визначеної території. У Європі найпопулярнішою формою тероризму був державний тероризм у часи після Першої світової війни і до закінчення Другої світової війни, тоді як у Китаї були поширені таємні угруповання, асасини тощо. Після Другої світової війни, а особливо у другій половині ХХ ст. почав розвиватись міжнародний тероризм [1; 3; 11].

Залежно від часу та ознак виділяють п'ять хвиль тероризму:

- Анархістський тероризм (1880–1920 рр.): жертвами терору ставали представники державної влади;
- Антиколоніальний тероризм (1920–1960 рр.): жертвами терору ставали представники метрополії;
- Лівий тероризм (1960–1990 рр.): жертвами ставали багаті капіталісти;
- Релігійний тероризм (1980–2000 рр.): жертвами стають ті, хто не приналежний до конфесії терористів;
- Terrorist Semi-States (TSS) («політична напівдержава»): жертвами є ті, хто не приналежний до конфесії терористичного угруповання та заважає здійсненню його політичних цілей [11].

Як це стає очевидно із вище наведеного матеріалу, тероризм не обов'язково пов'язаний з ісламом. Існує поняття «ісламського тероризму», проте загалом іслам – релігія миру та покори, яка не пропагує насильства та війни. Як і у випадку з Біблією, тут використовують вирвані із контексту фрази задля маніпуляцій людською думкою, нагнітанням паніки чи рекрутуванням нових членів угруповань. Саме тому викривляють і поняття джихаду, і перекручують те, що вважається вірним та злочинним у Корані.

І хоча в основі тероризму закладаються відчуття несправедливості та пригнічення, однак терористами вони використовуються для маніпуляції та виправдання цього насильства.

Загалом, основним завданням тероризму є викликати стан переляку і страху як у своїх жертв-заручників, так і у великої кількості суб'єктів соціуму. При цьому, часто раціонального пояснення чи економічної вигоди навряд чи можливо отримати.

Проте багатоаспектність проявів тероризму призводить до необхідності подальшого дослідження цього виду діяльності і пошуків механізмів протидії тероризму.

Метою статті є дослідження специфіки тероризму в розрізі комплексу маркетингу.

Виклад основного матеріалу. Тероризм як складне і неоднозначне явище розглядається через призму багатьох наук і на нашу думку, доцільним було б розглянути його і з позиції концепції маркетингу, що дозволить розробити відповідний комплекс маркетингу для глибокого розуміння такого явища як тероризм [10].

Почнемо із першої складової комплексу маркетингу – товару.

Тероризм – унікальне економічне явище, оскільки як організація, володіє одночасно рисами стартапу і давно усталеної корпорації. Гнучкість та динамічність, відкритість до змін, притаманні стартапам, надалі зберігає небагато компаній, будучи змушеними в подальшому відповідати перед інвесторами за ефективність, доцільність та раціональність, використання інвестицій, базуючись вже не на «інновативності насамперед», а «прибутку насамперед», взаємодіючи з регуляторами та контактними аудиторіями, вийшовши з «блакитного океану». Разом з тим, тероризм – явище стабільне, живуче, що може пояснюватися його привабливістю як товару. Терористичні організації водночас виступають і як бірюзові компанії, де кожен сам визначає межі своєї відповідальності та винагороду, і як компанії, що займаються мережевим маркетингом – із жорстким планом та ростом від представника найнижчої ланки до «діамантового» менеджера, що захоплено розповідає про можливості та переваги ново-явленим рекрутам із скляними очима. Так і з тероризмом, який, виникаючи в неблагополучному регіонах та спільнотах, де є відчуття «незахищеності» [1; 6; 7], дозволяє компенсувати психологічну потребу в контролі, самоствердженні. Деструктивність дій, яку можуть

усвідомлювати члени групи, виправдовується «вищою метою» та тим, що після її досягнення запанує «новий суспільний порядок». Як в випадку з ОЗУ, де люди у місцях під їх владою, часто не мають можливості піти іншим шляхом, якщо бажають підвищити свій соціальний рівень. Багато в чому психологія тероризму схожа на світобачення серійних вбивць. З психологічної точки зору, спираючись на класифікацію серійних вбивць, терористи можуть виступати як гедоністи-дестроєри, владолюбці, візіонери та місіонери водночас. Фактично, у терористів немає психіатричного діагнозу, тобто яскраво вираженого психозу, проте є психологічний діагноз, тобто можуть мати місце глибокі розлади особистості. Тероризм як явище може приваблювати дезорганізований асоціальний психотип, проте вони повинні строго контролюватися «зверху», аби не завадити «вищому плану/вищій меті». При тероризмі немає «маски нормальності», характерної для організованого несоціального психотипу. Наприклад, Генріх Мюллер, керуючи за часів Третього Рейху таємною поліцією та здійснюючи те, що потім було класифіковано як злочини проти людства, був прекрасним сім'янином. Можливо, тероризм можна розглядати просто як доступ до іншої соціальної ролі, яка базується на потужному підґрунті зовнішніх обставин, за яких можуть виникнути терористичні угруповання, та приналежністю до групи, які виступають своєрідними «дозволом» виявити відкинуту та заборонену суспільством, проте все одно природно, сторону людини. З іншого боку, у тероризмі немає «інтервалу» – періоду емоційного спокою як у серійних вбивць, оскільки вони перебувають під постійним психологічним тиском групи, яких змушує їх безперервно шукати «схвалення» зі сторони «колег» через здійснення постійного насильства. Ймовірно, саме це часто, разом із почуттям контролю та наданим «дозволом» викликає надмірну жорстокість, виправдовуючи все «чистками» та необхідністю створити та підтримувати почуття страху задля послуху у підконтрольній групі людей, до якої належать і самі члени терористичного угруповання, яким страх не дозволяє вийти з гри. У серійних вбивць акт «злочину» виступає виявом неприйнятих суспільством потреб, які, за умови, визнання суспільством девіантної поведінки як ще однієї грані «нормалі», виявлялася б по-іншому. У тероризмі вчинення насильства відбувається задля підтвердження «членства», яке наче постійного вимагає нової «верифікації»,

адже лише група може задовольнити потреби індивідуума (у даному випадку, ті потреби, які не може задовольнити суспільство – економічну та політичну безпеку тощо), а отже не є повністю природним і здійсненим суто з власної волі індивіда, адже існує примус влади групи і так званий стадний інстинкт [6; 12].

Для тих, хто тероризм фінансує, він як товар виступає доступом та контролем над ресурсами, регіонами та суспільством. Фактично, самі ці послуги і надає тероризм і саме в цьому розрізі він виступає як товар: створення ідеальних умов для проведення певних транзакцій. Дані послуги виступають деструктивними для суспільства в цілому, проте вигідними безпосередньо для терористів і замовників їх послуг. Ймовірно, обидві сторони володіють соціопатичними особистісними рисами або ж вибірковою (селективною) емпатією. Їх ціллю є отримання відносно короткострокової (наприклад, на час їх життя або на час життя їх дітей чи внуків) особистісної або вузькогрупової вигоди, при цьому ці інтереси можуть вступати у конфлікт із інтересами суспільства. Тим не менш, по суті терористи та споживачі їх послуг можуть бути більш чесні та відверті у своїй поведінці, оскільки більшість суспільства може обирати той же поведінковий фрейм і наслідки їх дій можуть бути не менш руйнівними, проте у дещо більш довгостроковій перспективі або ж їх наслідки проявлятимуться у місцях, які селективна емпатія «розвиненого» суспільства не бажає цього бачити. Прикладом можуть бути жахливі умови праці на заводах Zara у Бангладеші або ж неекологічна поведінка усього людського виду.

Особливої уваги заслуговують приклади здійснення терористичних актів та їх наслідки. Одним із найвідоміших таких випадків є 11 вересня – трагедія, наслідки якої досі важко оцінити. 11 вересня 2001 року відбулися чотири скоординовані атаки «Аль-Каїди», під час яких терористи захопили чотири пасажирські авіалайнери та спрямували їх у вежі-близнюки та будівлю Пентагону. Проте існують і ті, хто сумнівається в офіційній версії 11 вересня та дотримується думки про те, що винуватцем та організатором є уряд США, де президент та військові поступово втрачали вплив та повноту влади із припиненням Холодної війни і яким потрібен був зовнішній ворог, адже саме після цього США і розпочали війну з терористами, які (за щасливим збігом обставин) провадили свою діяльність із багатого нафтогазоносного регіону.

Після терористичних актів у Парижі 13–14 листопада 2015 року в Парижі (стрілянина в ресторані «Маленька Камбоджа», захоплення заручників в театрі «Батаклан», вибухи біля стадіону «Стад де Франс») французькі ВВС здійснили серію повітряних ударів по Сирії, що вимагало значних витрат, призвело до збільшення дефіциту бюджету країни, проте збільшення обсягів закупівель зброї було доволі вигідним для тих, хто підтримує та заробляє на війні в Сирії, а дефіцит бюджету бажаним для тих, хто виграє від розпаду чи послаблення ЄС.

Одним із аргументів Брекситу було засилля емігрантів, які не лише забирають робочі місця британців та на чіс утримання уряд витрачає значні кошти, та які, до всього, можуть бути потенційними терористами. Brexit, станом на 11.01.2020 коштував Великій Британії 130 мільярдів фунтів (170 мільярдів доларів), а до кінця 2020 року ця сума склала близько 200 мільярдів фунтів. Зараз британська економіка на 3% менша, ніж могла б бути, інвестиції стримані, а річне зростання скоротилося із 2% до 1%. Суттєво просів ринок нерухомості, значна кількість британських компаній була змушена здійснити перереєстрацію бізнесу в ЄС. Brexit значно вплинув також і на діяльність Лондонської фондової біржі, яка фактично «годує» столицю Об'єднаного Королівства. Зрештою до коливань на ЛФБ історично призводили також терористичні атаки в Лондоні, масові заворушення по всій Британії, а також діяльність ІРА.

В даному контексті слід звернути увагу і на суто інформаційний тероризм на прикладі паніки через коронавірус. У 2014 році розпочалася епідемія Еболи, смертність досягла 70%. Смертність від COVID-19 складає за різними даними від 0,7% в Південній Кореї до 3,7% на глобальному рівні. У 2014 році також відбулося рекордне падіння цін на нафту, Росія розпочала військову агресію проти України, ІДІЛ атакував Сирію (в тому ж році розпочалася міжнародна боротьба з ІДІЛ), тим не менш, значних коливань фондовий ринок не зазнав. 09.03.2020 відбулося фактично одночасне падіння трьох фондових ринків – азійського (3–6%), європейського (6–9%) та американського (7%), оголошено дефолт Лівану, на 30% впали світові ціни на нафту (щоправда, до кінця дня вони відіграли третину свого падіння), від 9 до 12% впали криптовалюти, ціни на золото (традиційно стабільний актив) піднялися до 1700 доларів за унцію вперше за 8 років, а загальні втрати

світової економіки від коронавірусу оцінили максимально в 2,7 трильйони доларів. Отже, до терористичної послуги як товару, виникає багато питань, виходячи із її неоднозначності і складності трактування.

Другою складовою комплексу маркетингу є ціна. Оскільки тероризм вже було визначено водночас як товар і як організацію, то і розглядати питання ціни слід з кількох сторін. Для прибічників тероризму ціною виступає пожиттєва вірність, готовність віддати власне життя та свободу (свободу віддають і організації, і при ув'язненні). Для тих, хто фінансує тероризм, ціною є значні фінансові вкладення та репутація, часто це теж питання свободи (ув'язнення). Для суспільства в цілому ціною виступають як і фінансові втрати, людські життя, так і зміна устоїв, персональна конфіденційність [4].

Терористичні угруповання також можуть заробити значні суми від своєї незаконної діяльності. Серед найбагатших угруповань ІДІЛ (2 млрд доларів/рік), ІРА (450 млн доларів/рік), Талібан (400 млн доларів/рік), Аль-Каїда (100 млн доларів/рік), РЗСК-АН (80–350 млн доларів/рік), Лашкаре-Тайба (100 млн доларів/рік), Боко-Харам (70 млн доларів/рік) [1; 9].

Більшість коштів терористи заробляють через пожертвування зацікавлених у їх діяльності осіб та організацій, а також вимагаючи викуп від викрадення людей чи шантажу установ, вимагаючи кошти, продаючи наркотики і зброю та грабуючи багатих людей чи нападаючи на підприємства або ж кошти їм можуть приносити компанії, якими володіють терористичні організації та які власне створені для їх фінансування.

Особливого аналізу заслуговує і третя складова комплексу маркетингу – це місце або «ареал» розповсюдження тероризму. Стереотипно прийнято вважати тероризм виключно явищем, поширеним на Сході. Тим не менш, терористичні угруповання є і в Латинській Америці (РЗСК-АН (Колумбія)), і в Африці (Боко Харам (Нігерія), Аль-Шабаб об'єднаний із Хезб Аль-Іслам (Сомалі), Асоціація Братів-Мусульман (Єгипет)), і в Європі (ІРА (Ірландія), ДНР, ЛНР (Україна)), і в Азії (Наксаліти (Індія), Аум Сінрікьо (Японія), Джамаат Аншарут Дауля (Індонезія), Група Абу Сайяфа, Нова Народна Армія (Філіпіни)), і безпосередньо на Близькому та Середньому Сході (ІДІЛ, Аль-Каїда, Талібан (Афганістан, Пакистан), Лашкаре-Тайба (Пакистан), Хезбола (Ліван), Хамас (Палестина), Курд-

ська Робоча Партія (Курдистан, Туреччина)). За статистикою 2016 року, на Західну Європу припадає всього 2% усіх терактів у світі та лише 1% жертв. Натомість на Близький Схід та Північну Африку 45% терактів та 55% жертв [11]. Усі ці території найчастіше об'єднані факторами бідності, політичної нестабільності і т. п. Тероризму вигідно об'єднуватися в «кальянси» задля полегшення досягнення спільних цілей [6]. Також їм вигідно поширювати свій вплив і по всьому світові, рекрутуючи вихідців із своїх територій, чи тих на кого не впаде підозра, а стереотипно це білі жінки [9].

Аналізуючи четверту складову комплексу маркетингу, слід відзначити, що просування та рекрутинг в тероризмі відбувається в основному в Інтернеті за допомогою пропаганди, технік НЛП, профайлінгу тощо. Використовуючи пропаганду, терористичні організації ознайомлюють людей із своїм баченням «прекрасного нового світу», за який вони борються та будують. Профайлінг дозволяє виокремити тих, хто може бути зацікавленим у приєднанні до організації або ж тих, на кого легко вплинути та ким легко маніпулювати. За допомогою НЛП терористи присипляють свідоме задля вивільнення несвідомого, а саме інстинктів, таких як «бий або біжи або замри», що власне і є єдиними типами поведінки для обох сторін – як терористів, так і тих, хто з тероризмом бореться, та суспільства в цілому, особливо беручи до уваги те, що для мозку рептилії – базовій частині нашого мозку, в якій закладені людські інстинкти, та який людина використовує найчастіше задля економії ресурсів організму, одним із основних шляхів поведінки є пробудження агресії як способу виживання. Одним із прикладів може бути викривлення вчення Корану [1], задля створення серед рекрутів фальшивого враження від влади та вседозволеності по відношенню до «не своїх». Використовують терористи і теорію трансакційного аналізу, вміло переміщаючи членів організації по різних позиціях у трикутнику Карпмана.

Важливу роль у просуванні тероризму також відіграють і журналісти. У погоні за гучними заголовками та бажаючи привернути увагу людей вони найдрібнішу подію роздувають до колосальних розмірів, перебільшуючи та викривляючи істинний стан справ. Вони здатні створити фальшиву паніку, вони самі фактично займаються тероризмом – інформаційним. Зрештою, терористам вигідно те, що журналісти допомагають їм у

поширенні інформації про них – чим більше суспільство налякане, тим більш це для них вигідно. Журналісти рідко створюють статті, які мають доказову базу гідну довіри, та й, зрештою, публіцистика цього й не вимагає. Люди схильні читати негативні новини: аварії, вбивства, викрадення, звалтування тощо [2; 11]. Журналісти охоче надають їм те, що вони хочуть прочитати, почути чи побачити, суттєво спрощуючи інформацію для сприйняття, а отже не надаючи повної картини та викривляючи дані. Більше того, на фоні новин про багаточисленні фейки люди вже не знають чому і кому довіряти, а отже перебувають у стані когнітивного диссонансу, що вигідно для терористів, оскільки дозволяє легше знаходити нових членів або ж встановлювати контроль над тим чи іншим регіонами.

Щодо суб'єктів, які задіяні в терористичній діяльності, то тут можна виділити так званих стейкхолдерів. Стейкхолдерами тероризму виступають не лише самі бойовики (психологічні причини, релігійні мотиви, державотворні тощо), держави, що його спонсорують (Арабським державам вигідний тероризм в Ізраїлі як з економічних, так і з історичних причин, релігійні, поширення впливу тд), продавці зброї (прибуток, розширення меж злочинної імперії, поширення впливу, диверсифікація послуг) тощо, але й часом й держави, що борються проти нього. Наприклад, США вступила у військові дії на Сході не лише задля припинення явища, що шкодило «чистим» секторам всієї світової економіки, але й задля встановлення економічного контролю над нафтогазоносним регіоном та поновлення політичного впливу в світі.

Часто люди, пов'язані з тероризмом, знаходяться на тому чи іншому рівні у шкалі психопатії. Наприклад, представники «каральних» загонів в інших обставинах були б класифіковані як дезорганізовані садисти, а от організатори операцій скоріше б стали організованими серійними вбивцями. Звичайно, не всі дотичні до тероризму, позбавлені емпатії. Часто це просто ті, чий голос «не чують», хто не може захисти себе іншим чином, ті, хто не має іншого вибору задля виживання (діти-солдати, викрадені тд), люди, які легко піддаються навіюванню тощо. Проте часто все те, що їм доводиться виконувати за наказом, призводить до значних психоемоційних травм, створює ситуації, де «стати своїм» легше, ніж «залишитися при своїх» при умові унеможливленого виходу з гри.

Досліджуючи середовище, що може сприяти появі тероризму, необхідно наголосити на декількох аспектах. Розрив у зарплатах рядових працівників та топ-менеджерів суттєво зріс. Звичайно, кількість людей, що живуть за межею бідності або на самій межі зменшилася, проте залишається значною. Як і у випадку із Французькою революцією, шалене багатство поруч із неймовірною бідністю провокують агресію. Разом з тим, сучасне суспільство, відкидаючи все, що не вписується в рамки «моралі» створює напругу в тих суспільних групах, для яких це неприйнятно. Ідеальною вважається лише демократія, а всі держави, які обрали інший шлях, засуджуються, не зважаючи на офіційно проголошене прийняття «різноманітності».

Двадцять перше століття – ідеальний час для тероризму. Фактично, тероризм – це про контроль, а не руйнування. Терористам необхідно залучувати людей та знаходити нових рекрутів і цифрова ера наче створила для них усі необхідні умови. Вища, ніж у всі попередні століття існування людського виду, щільність населення на одиницю площі дозволяє вразити більшу кількість цілей з мінімальними зусиллями. Інтернет дозволяє комунікувати із людьми на іншому кінці планети та опанувати нові навички (від створення бомби в домашніх умовах до пропаганди тероризму в регіоні) не виходячи з дому. Окрім того, широко практикується застосування досвіду із однієї сфери в іншій – маркетологи застосовують методи психологів, а терористи вчаться і в тих, і в тих. Засоби масової інформації із їх пристрасною утрирувати та гіперболізувати тільки грають на руку терористам, а поліція та військові, залишаючись глибоко забюрократизованими організаціями, не здатні ефективно протидіяти терористам. Очевидно, що тероризму необхідне значне фінансування, яке вони отримують від продажу наркотиків, зброї, викрадених цінних предметів, людей тощо. Інвестиції у тероризм здійснюються не задля поширення анархії та терору, а задля отримання економічного контролю над областю, країною, регіоном, галуззю, сектором економіки тощо.

Тероризм можна порівняти із раковою пухлиною: одна клітина людських легень почала поводити себе як клітина печінки і спричинила тим самим повільну та болісну загибель усього організму. Хіміотерапія, одним із найбільш відомих та популярних методів лікування, в деяких випадках знищує ракові клітини, часто спричиняючи, проте, тимчасову

ремісію та, разом з тим, пагубно впливаючи на значну частину організму, спричиняючи нудоту, запаморочення, випадіння волосся тощо. Як вже було сказано вище, тероризм зароджується із бажання однієї частини суспільства отримати владу в умовах політичної та економічної нестабільності. Суспільство закликає в таких випадках діяти через вибори до органів влади, ведення бізнесу тощо. Так ведуть себе «здорові клітини». Терористи ж через дію певних зовнішніх (перебування у статусі «завойованої території» чи навпаки «імперії, що втратила свій вплив», програвши економічну/політичну/релігійну війну тощо) або ж внутрішніх (культура, релігія, ментальність тощо) факторів стають «раковими клітинами», які є шкідливими для всього суспільства. Відповідно поліція чи військові, які борються із терористами, виступають у ролі «хіміотерапії», оскільки часто використовують неефективні методи боротьби і в процесі безпосередньо цієї боротьби завдають шкоди мирному населенню [8]. Виходом в даній ситуації може стати секвенція ДНК, тобто здійснити формальний опис первинної структури ДНК, що дозволяє точно визначити яка частина гену дала збій і викликала захворювання. «Секвенцією» тут може виступити діяльність, в основному, не мілітаристських організацій, спрямованих на сприяння вирішення «побічних» проблем людей, що проживають на підконтрольних терористам територіях, способами, що не вступають в конфлікт із традиціями та переконаннями цих народів. Наприклад, таким чином працює фонд Біла та Мелінди Гейтс, співпрацюючи із локальними організаціями, серед членів яких жителів тих територій, на яких та з якими працює. Таким чином вони збільшують рівень освіти на даних територіях, збільшують гендерну рівність, покращують соціальний захист, рівень медичного забезпечення, загальну економічну ситуацію тощо.

Відомо, що на «благополучних територіях» насильство розвивається менше [10; 12], та й загалом люди, будучи керованими стадним інстинктом, діють «як прийнято», а отже, якщо прийнятним буде насильство, а суспільство не створить системи «противаг»/галм, то саме мотивуватиме перехід на «темну» сторону. Звісно, важить і економічний розвиток, проте, як і випадку з Нью-Йорком, психологічний клімат важить не менше. Найбільш небезпечним у тероризмі є влада групи над індивідом, де група виступає, по-суті, як окремий організм, що існує сам по собі, має мету

і владу, розвинені механізми самозахисту, як у «Матриці». Фактично, відбувається становлення суспільства, що пішло альтернативним шляхом, який з точки зору члена «прогресивного демократичного суспільства» видається більш деструктивним, а не креаціоністським, хоча, різниця полягає лише в сприйнятті зовнішніх проявів та внутрішніх мотивів для тих, хто приналежний до групи, та для тих, хто до неї не належить.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, тероризм – це протиправна та антигуманна діяльність для якої характерна багатоаспектність проявів, яка реалізується найчастіше в терористичній загрозі, що завдає значних збитків національній безпеці, економіці, людському та природному капіталу тощо. Враховуючи ці негативні наслідки і тривалу історію існування, необхідно застосувати до вивчення тероризму комплексний, дивергентний підхід. Представлене дослідження дозволило проаналізувати тероризм з погляду концепції маркетингу,

виділивши в цій діяльності товар, в якості якого виступає терористична послуга, яка має свої привабливі сторони для певних категорій організацій і споживачів. Ціноутворення також вирізняється певною специфікою, пов'язаною із безоплатною жертвністю, фінансовими і моральними втратами економіки і соціуму, а також надходженням коштів, пов'язаними із незаконними діями. Місце реалізації терористичної послуги в основному знаходиться в країнах, які відзначаються політичною нестабільністю, бідністю, браком демократичних свобод тощо, однак окремі прояви тероризму спостерігаються у високорозвинутих країнах (США, Франція, Велика Британія і т. д.). Сучасні інформаційні технології суттєво полегшують просування ідей тероризму в світі, розширюючи їх можливості та інструменти.

Очевидно, в подальшому необхідно більш детально вивчити можливості і застосування маркетингових засобів, які дозволять, принаймні зменшити загрози, які супроводжують терористичну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістова А. Релігійне підґрунтя міжнародного тероризму. URL: <http://dev1.religion.in.ua>. (дата звернення: 27.11.2022)
2. Банк Р. О. Інформаційний тероризм як загроза національній безпеці України: теоретико-правовий аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1. С. 110–116.
3. Вакулич В. М. До методології дослідження явищ тероризму і антитероризму. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2006. № 737. С. 152–159.
4. Громівчук І. М. Міжнародно-правове визначення тероризму як основа ефективної боротьби з ним. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. 2011. Т. 2. № 4. С. 108–112.
5. Гупта Д. К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти. 2010. 400 с.
6. Данильченко Ю. Б. Загальна концепція детермінації тероризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 187–190.
7. Данильченко Ю. Б. Система детермінант тероризму. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 2. Ч. 3. С. 211–214.
8. Канцір В., Серкевич І. Сучасне розуміння поняття тероризму. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 865. С. 449–456.
9. Коршунов В. О. Політичний тероризм: інформаційні методи боротьби: автореферат. *Політичні інститути та процеси*. 2008. 18 с.
10. Мороз Л. А., Чухрай Н. І. Маркетинг : підручник. 2009. 244 с.
11. Назаренко С. І. ЗМІ – неупереджений свідок чи мимовільний учасник терористичної діяльності? *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2010. № 19. С. 262–271.
12. Сидоренко О. І. Сутність та ознаки тероризму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 294–297.

REFERENCES:

1. Aristova A. Relihiine pidgruntia mizhnarodnoho teroryzmu [Religious background of international terrorism]. URL: <http://dev1.religion.in.ua> (accessed date 27.11.2022).
2. Bank R. O. (2016) Informatsiinyi teroryzm yak zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy: teoretyko-pravovy aspekt [Information terrorism as a threat to the national security of Ukraine: theoretical and legal aspect]. *Informatsiia i pravo*, vol. 1, pp. 110–116.

3. Vakulich V. M. (2006) Do metodolohii doslidzhennia yavlyshch teroryzmu i antyteroryzmu [To the methodology of the study of the phenomena of terrorism and antiterrorism]. *Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina*, vol. 737, pp. 152–159.
4. Gromivchuk I. M. (2011) Mizhnarodno-pravove vyznachennia teroryzmu yak osnova efektyvnoi borotby z nym [International legal definition of terrorism as the basis for effective struggle against it]. *Naukovyi visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Serii: ekonomika, pravo, politolohiia, turyzm*, vol. 2, no. 4, pp. 108–112.
5. Gupta D. K. (2010) Teroryzm ta politychne nasylstvo: yak yikh rozumity [Terrorism and political violence: how to understand them]. 400 p.
6. Danilchenko Y. B. (2016) Zahalna kontseptsiiia determinatsii teroryzmu [General concept of determination of terrorism]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pravo»*, vol. 41(3), pp. 187–190.
7. Danilchenko Y. B. (2016) Systema determinant teroryzmu [System of determinants of terrorism]. *Naukovyi visnyk publicnoho ta pryvatnoho prava*, vol. 2(3), pp. 211–214.
8. Kantsir V., Serkevich I. (2017) Suchasne rozuminnia poniattia teroryzmu [Modern understanding of the concept of terrorism]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii : Yurydychni nauky*, vol. 865, pp. 449–456.
9. Korshunov V. O. (2008) Politychnyi teroryzm: informatsiini metody borotby.n[Political terrorism: information methods of struggle]. Avtoreferat [abstract] *Politychni instytuty ta protsesy*. 18 p.
10. Moroz L. A., Chukhrai N. I. (2009) Marketynh [Marketing]. Pidruchnyk [Textbook]. 244 p.
11. Nazarenko S. I. (2010) ZMI – neuperedzhenyi svdok chy mymovilnyi uchasnyk terorystychnoi diialnosti? [MEDIA – an impartial witness or an involuntary participant in terrorist activities?] *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, vol. 19, pp. 262–271.
12. Sydorenko O. I. (2021) Sutnist ta oznaky teroryzmu [Essence and signs of terrorism]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 3, pp. 294–297.